

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

42.

CIGÁND

A faluban élő helytörténeti kutatók okos dolgozataikban sietnek meggyőzni a jámbor tévelygőt, hogy a község neve nem a netáni cigánytelepek után következik, ahogy nagyon is kézenfekvőnek látszik.

Cigánd akkor is jegyzett település már, amikor a cigányság 1417-ben még csak Erdély térségeiben kószál. Róbert Károly 1329-es egyik okiratára hivatkozva állítják, hogy bizony Szabolcsveresmarthoz tartozónak írják Cigándot egy birtokpör kapcsán. Aztán a leleszi konvent irattárában őrzött okirat is erre utal. 1352-ben Egyházas-Zigánynak feltüntetve a települést. Ami azt is jelzi, hogy népes falu már, amelynek temploma, egyháza van.

A népi tudat a zug szóból eredeztetni faluja nevét. A Tisza, összefogódzkodva más vízgye-rekével, fekete vizeivel, számtalan ziget-zugot vetett, amiről megkülönböztetésül rajta maradt: Zig. Azaz Zig -en,-on, -ön, -án lakom, élek.

Más nézetek a nagyon halas hely fontos eszközének nevéből bogozzák ki Cigándot. 1397-ben Zygon, mint személynév rögzítődik, de azért magyar szokás szerint ez a név foglalkozás-ból ráértődhetett az illető személyre, aki viselte.

A Zygon aztán az évszázadok során mindenféle alakban megjelentgetett. Volt zygo-nyos, szygon, tzygony, czigonok, szigöny, amit a történeti szótárunk így magyaráz: dárda, több ágú villaforma, horgashegyű eszköz a halászok használatában.

A nyelvtudósok véget vetnek a délibábos szófejtésnek. Pusztá személynévből következő-nek mondják falunk nevét, ami bolgár—török valakit sejtet, jelentéstartalma szerint: sima hajú. Itt megáll a tudomány. A nép ismerete több valószínű tényre támaszkodik.

A Tisza-szabályozás előtti időkben annyira körül voltak vízzel, a ricsei harangszó is csak csónakon tudott elvergődni hozzájuk. A mai Tisza Cigánd táján tipikusan középszakaszk jelle-gű, kanyargós mederben szalad. A laza anyagú partok a folyás irányában gyorsan változnak. A folyó esése kilométerenként tíz centiméter, Szegednél három.

A galéria erdő a füzek jellegzetes családjaival teli. Itt zöldell a bökorfűz, az ezüsthűz, a törékenyfűz. De a ficfák is szívesen társulnak mocsarasabb pangóvizes területeken a topo-lyák, kőrisek, juharok családjaival, amelyek alatt sűrű cserjék, muharok, csalánok, szedrek, fodormenták, sárkelepek, csibehúrok, feketenadályok, fehérürömök takarják az ártereket.

A sok vízben volt jó is, rossz is. Adót sokszor nem fizettek, mert a végrehajtók nem tud-tak bemenni. A Karcsa patak valamikor akkora hajózható folyóként dolgozott, hogy 1613-ban hajóvámjogot kért rá a főispán. Hogyisne, amikor a sót Tárkánytól Tokajig azon szállít-tották. Ha a cigándi atyafi el akart jutni a szomszéd falu valamelyikébe, csónakba ült. Még száraz időben is az utak nagyobb részét vízen tették meg. Télen is jártak. Korcsolyával. A ci-gándi prédikátor fia Tasnádi Nagy József Sárospatakon tanult, s a téli vakációra korcsolyán

siklott haza. A két helység légvonalban lehet 35 kilométer. Nyáron ugyanez a fiú csónakon szaladt haza. Mint más hozzá hasonló akkori legénykék, szabolcsiak, szolnokiak is éltek ezzel a közlekedési lehetőséggel.

De a cigándiak meg az írások tanúságai szerint a karádiaknak is volt még egy sajátos közlekedési eszközük; a járóláp. Olyan volt, mint valami kókuszszőnyeg, vízinvények méteres vastagságban való összefonódásából, hosszú kilométerekre elnyúlva a kiöntések tükreire. Ruganyosan szilárd képződményt alkotott a járóláp, amely elviselte a rakott kocsik terhét, a csorda is elléphetett rajta. Hogy melyik lép mire képes, azt a falu lápbírája ítélte meg. Persze, ez olyan régen volt, még a templom is csak kápolna volt.

A falu 100 000 holdas határából csak 250 holdat tudtak néha az időjárás miatt művelés alá fogni. A hideg, nedves terület a vótért termette meg, amiről a mai tudomány annyit hírel, hogy tönköltynek is nevezték, a két szemű, tönke búzának volt az őcsikéje. Vadonéló alakjait nem ismerjük, elterjedése a kőkorszakra tehető. Valahonnan Svájc tájékáról vagy a Kaukázusból tévedt hozzánk, itt élt a 18. századig, amikor is jobban fizető fajok kerültek a helyére.

A vizes, hideg talajt nem is túrték volna a kifinomított újabb búzák, mert még a földár is működött itt a Tisza magas vízállásakor, amit ma talajvíznek ismer a köztudat. Olyankor még a vótér is fölmondta a szolgálatot. A vízrónákon keresték a kenyérüket. Káposztás csikkal ették a nyárson sült halat, a nyársonsültet ették csíkos káposztával. Változtatták, hogy meg ne unják. Idegen piacokról ide nem igen hoztak be ennivalót. Azzal éltek, amit a falu határa az ő emberzsírukkal megkenve adott. Kétségbeejtő hosszú teleken, amikor sok szegény háznál akkora volt az inség, hogy kenyér helyett a padkát rágták körül, hát csak mondogatták: tavaly is szegények voltunk, mégis kiteleltünk! Ki. Egyszer ettek naponta, úgy délután körül, se korán, se későn. Így aztán böcsülték azt a kis vant, amit az asztalra tettek. A cigándi asszonyok meszteri módon főztek. Kifigyelték, mit miből. Nemritkán csak azért álltak el jó konyhát vezető gazdagabb családokhoz cselédeskedni, hogy tanuljanak.

A tengernyi vizet megszokták, éltek, aratták, járták. Hanem rajtuk tanyázik máig is a hegyekben kerekedő szeszélyes időjárás. Amely persze nem Cigándon uralkodik, de korbácsolja az egész Bodroglózt. A széljárások rendezik a nép sorsát, azok fölött pedig Isten a gazda! — mondták a nagyfülű világban. Előfordult a húsvéti havazás, és ismerősek itt a júniusi fagyok éppúgy, mint az augusztusiak, amik viszik a terményt, a paszulyt, a tököt, a kint háló gyümölcsöt. Azután, ha erre az időjárásra még rájönnek a vizek, hát nem egyszer a kukoricát is csak a jég beálltával szüretelhetik le.

A hallatlan mostohaság se tudta elűzni falujából a lakosságot. Pedig földesurai is voltak számosak, akik behajtották az adót. Az adók mellett szolgáltatások. A XVII. századi Sennyei uradalom jobbágynak a következőket adták: méz, vaj 2 itce, vágható tehén 1 db, 10 tyúk, 2 lúd, 2 juh, 8 oldal szalonna, 1 őz, 3 nyúl, fél véka torma, 2 font rizs, köleskása, 2 font olaj és viasz.

Gazdasági helyzetük nem lehetett valami rózsás, amikor 56 jobbágycsaládtól szedődött össze ez a gyér fizetség.

A Tisza-szabályozás valóságos életforma-változást kényszerített rájuk, de nem módosodtak meg általa. Sok ezer holdat nyertek vissza a vizek birodalmából, hanem a birtokmegosztás a társadalmi viszonyok szerint a szegényt úgy hagyta, szegénynek. A századfordulón a lakosság lélekszáma három és félezer. 32 lakos egy holdnál kisebb területen él, százholdas hét lakik a faluban.

A nagybirtok kezébe kaparintotta itt is a földeket. Az 1864-es tagosítási jegyzőkönyvet a 302 érintett gazda közül csak 21 tudta saját kezűleg aláírni. Ebből heten zsidók. A többi két keresztrel hitelt.

Megélésre termett nép pedig a cigándi. Amikor a víz birodalmából visszahódították a termőföldeket, a cigándi pórnépnek is juttattak annyit, hogy másnapra is dologra való maradjon. A jó termők nagyobb részét a bárók, mágnások, földesurak tiedték el egymás között. A falunak közös káposztásnak való földet osztottak kárptólásul.

Hanem a káposztásföldet se akárhol akarták kiosztani, a Tisza-töltéstől félórányi járás-

ra. Hát azt a cigándiak nem pártfogolták. Nem is arra való pörnyés földet, de kopogósat akartak nekik odamérni az urak, valahol a dombságok között, ahonnét ha munka közben — a káposzta sok emberzsírt, hajlongást kíván, szereti, ha törődnek vele — szalonnasütéshez egy nyársat kellett szelni, hát órányi gyaloglásba tellett megszerzése. Ki is verekedték, hogy a Tisza mellett legyen a káposztás. Nagy hírre tett szert aztán tudományuk. A Szepességben is cigándi káposztát árultak a kofák.

Hasonló becsben, hírben élt a cigándi körömpe. Azaz a korai krumpli. A szegénység ráta-nította az ittenieket, hogyan lehet határük földjéből korán előcsalogatni a finom böndőtöltőt. Jutott belőle a tájéknak is. Állítólag némely éveken olyan áron eladták Sárospatakon kilóját, hogy öt liter pálinkát vihetek érte haza.

Munkálták a gyékényt. Fonták a kötélnek való lúgyékényt, s a szövetnek valót. Az asszonyok majdnem minden házban szőtték a híresen kivarrott szötteseiket.

A fehér vászonba szőtt ősi minták szinte Cigándról terjedtek szét. Az asztalkendők, a törülközőkendők, vőfélykendők hordóscsik vagy lóherés mintájúak. Szerették a virágos csíkokat a használati eszközeikbe szőni. Az őzes, madaras mintával díszített kendők szövése is a cigándiak kezéből került a környék piacaira. A szövésben otthonos szakemberek felsorolnak vagy harminckétféle mintát Cigándról. A szíves, gyertyás, tulipános, csillagos, kisgereblyés motívumokon át a galambok, gyerekek ábrázolásáig. Egyszóval az asszonyi kezek a víztől, nyomortól körülkapott éber álmaikat szőtték a múlt textíliákba.

Rózsás kendő, rózsás abrosz volt régebben ezeknek a textíliáknak a cigándi neve. Lakodalmakban a menyasszony 60—80 kendőt elajándékozott a násznép között. Még a férfiak is szívesen a derekukra kötötték ünnepléskor a térdükig érő, szögletben végződő kendőt. Temetéskor szemfedőnek is járta, a lobogóhordozók karján, s a gyászoló kezében cigándi szöttes gyászolt. Fekete szövessel vagy pirossal. Piros volt az uralkodó szín.

Sok minden elúszott a felgyorsult világ szaladásában. A szötteskészítést élteti néhány jeles asszony, hagyományörző. Az V. Országos Szöttespályázatról tíz évvel ezelőtt Fodor Józsefné cigándi asszony hozta el a III. díjat.

Fecskerakású, tapasztott házakban laktak, aminek az utolsó emlékeit 1930 körül bontották szét, s ha nem is éltek gazdagon, de éltek tisztán és jókedvűen. Ezek a sárházak csak a védelmet szolgálták, ezért egyéb dísz nem fért rá mint a tisztaság. Erre sokat adtak. Minden szegényasszonynak a fején levő glóriája ettől volt fényes. A tisztaságtól. S a dologra termett férfiak harmados kukoricaföldhöz sem juthattak. Két nagy kirajzásban indultak el a tengeren túlra. Az elmenésük fölért az élvetemetés fájdalmával. Számtalan daluk szöveges nyoma maradt meg az emlékezetben:

*Cigándi föld, cigándi föld,
Lehetel már felőlem zöld.
Begyepesedik az utca,
Amíg végig megyek rajta.*

És a sok közül még egy:

*Mikor megyek Amerika felé,
Nyílik az ég tizenhárom felé.
Ott ragyognak a fényes csillagok,
Azt is tudják, hogy én árva vagyok.*

Az itthon maradottak azért nem mentek világgá. Mulattak is, hogy ne mindig csak sírnak.

Ha kicsit erőre kaptak, jókedvük táncokban is kifejeződött. Rakták a konyhatáncot, a kacsatáncot, kemény csárdást, s vagy tizenkétfélét még, aminek dobogása eljárt a falu határain

túlra. A gyöngyösbokrétát, noha régen kisajátították politikai korteskedésre, ők csak a szépek, a hagyományosnak, csokorba gyűjtésnek tekintették. Őrizték, istápolták benne az örökséget.

A lakodalmaknak megadták a módját. Hétfőn kezdték az étkek elkészítésével, de mindehhez járult valami odavaló móka.

Az esküvőre menők hitre mentek, disznót hajtottak előttük, a bőség szimbólumát, s rakkott kocsit utánuk, hogy mindennel teli legyen az életük, minden kellővel. Nyílt, szókimondó emberek voltak, s maradtak.

Kapujukon nem ismerték a zárat. A vad, a természet terméke, az övékének számított. Ha valaki rájuk kérdezett, hát azt válaszolták: isten adi!

Ehetett húst, halat, madarat, madártojást, szárnyasokat. Kenyeret keveset. A gabona évszázadokon át akkora úr volt, egy szőlés mutatja értékét: Egy szem zabért bebújik a lóba. Hát ott nagy lehetett már a szükség, ha ennyire értékelték egy szem zabot. A gazdasági helyzetük, meg a víztől való elzártságuk belterjessé tette házasságkötési lehetőségeiket. Ezért a családokból egész hadak teremődtek. Ballák, Fodorok, Oláhok, Tóthok, Fülöpök.

Állítólag az itt élő 800 család 20 eredeti törzsből ágazódott szét. Az Oláh hadból 280-at tartanak számon, s ebből is Oláh József névre hallgat 71 lakos.

A megkülönböztető pontosításhoz ott vannak a ragadványnevek, csúfnevek. A megszólítás, harag nélkül, ezeken a neveken történik. A ragadványnevek eredetére néha a foglalkozás, a szokás, az alkat mutat rá, máskor az anyai vezetéknev a megkülönböztető. Sokszor a kívülálló nem is tudja, mi lehet egy értelmes jelző mögött. Bódis Tóth Zoli, Patikás Fodor Józsi, Tekenős Nagy Jani, Mészáros Kiss Ferkó, Sűrű Kovács Mihály, Szép Bodnár János, Széles Németh István, Szőke Balla István, Pipás Timár József, Lisztes Balla József, Finác Balla József, Füttyös Oláh Mátyás, Guszti Kiss Béla, Gyurka Nagy István, Tóth Laci István, Csuki Gál János, Furu Fodor József, Kuru Gál János, Lesu György István.

A szegénység méltó viseléséhez mindig is nagy bölcsesség kellett. Koplalást nevetve túrni, s a megkülönböztető csúfneveket.

A háborús években egy új tanító érkezett a faluba. A házak lakható szobáival úgy rendelkezett a hatóság, mint a közössel. Kiosztotta albérlőknek. Ez a serkenő bajszú tanítófiú önértzetesnek mutatkozott. Ahogy letette kicsi bórondöcskjét, a házigazdától az után érdeklődött, borbélyt hol találna a közelben. Mondják neki, hogy az utcán által lakik a Plovec mester, az már csak elég közel esik. Megy is a tanító, illedelmesen köszön, szólítja Plovec urat, aki koszkaparó létere éppen egy vastag szőrzetű parasztembert szépítgetett. De a megszólítástól a Kovács nevű borbély olyan dühbe gurult, az ablakban kötyögő nagy Hangya-vekkerórát fölkapta, az ajtó elé vágta, hogy az egyik lábával belefűrödött a mázolt földbe, s mindjárt elcsörögte magát. Ébresztő volt az istenadta. Erre a tanító szaladt kifelé, a borbély a nyitott borotvakéssel utána. A félig megborotvált ember is elinalt, hiszen a csúfnevéért fölbőszített ember a torkát is elvághatja. Hanem a borbély nem kergette őket, hanem dühében nekiesett az ágybéli dunnáknak, borotvával kivágosta, a pihetollat úgy széteresztette, hogy levegőt is alig kapott, aztán eresztette az udvarra, utcára. A szomszédok is fullákkoltak a tollzáportól.

De ez nem cigándi ember volt. Úgy házasodott ide. Cigándi ilyet nem tesz. Az amilyen túrlemes, olyan értelmes, játékos. Illemkönyvük az alig megírt néphagyomány. Ahogy örökölték a szokások törvényeit. Nagy szigor. Fiúk, lányok közötti szabályok. Hogy mehet el a bálba, ki kíséri el, ki haza, meddig állhatnak a kiskapuban, mikor foghatja meg a kisujját a legény a lánynak. A szigor nem volt fagyosság. Szerettek mulatni, s egymást nagy megértéssel segíteni. Botorságaikat sem szégyellték.

Egy cigándi embernek elhullottak az igavonó jószágai. Fölfúvódtak, vagy mi, csak kiszáradtak állatai a hámból. Nagy gyász. Vasárnap délután könnyek között panaszolja legénykorból való cimboráinak. Hogy is szánt, vet igavonó nélkül? Ez kész éhhalál. A kárvallott ember panaszát hallgatja a két koma, egyik ökörtartó, a másik lórtartó gazda volt, s így vígasztalták.

Ne búsulj, édes egykomám, ha lú kell, itt a sógorom, ha meg ökör kell, itt vagyok én! Na ezen kacagtak aztán akkorát, az egész falu visszhangzott tőle.

A mező hívja már pünkösdkor a mai parasztot is, meg a pacsirta szólítja. Mennek. Az ötvenes években szervezett muszáj szövetkezetek emléke úgy elhomályosodott, mint a hatvanas évek elején kiélezett elkülönülő gazdagok, szegények közöse. A kiscigándiak voltak a vagynosok, a nagycigándiak a szegényesek. Hanem az utóbbiak nagyobb odaadással, szívvel gazdálkodtak. Meggyökeresedtek annyira, a kiscigándiak is odakiváncoztak. Ma egy. Nem keresik ki mivel jött ide.

Saját erőből ötszáznál több új házat raktak maguknak. Nádfődelesen már csak melléképületek díszelnek. Az új házakban minden, ami a mai kicsi hazában beszerezhető. Fürdőszoba. Nem is újdonság.

Tiszta időben idelátszik a Tokaji-hegy, a Zempléniékből a Sátor-hegyek, távolabb a Kárpátok kék ködökbe vesző vonala.

Boldogok-e? Ilyet nem lehet tőlük kérdezni. Rendes paraszt két p-vel nem dicsekszik. Az egyik ebből a pénz.

A Bodroghöz legnagyobb, legélelmesebb községe. Halad a várossá válás útján. Az önbecsülésükön túl sok mindenük megvan hozzá, ami föltétele annak. Iskolák, egészségház, utak, vízmű, tisztaság.

ALFONS MUCHA RAJZA